

שיעורי הפרשה ונתינה בתרומה

[בירור וביאור פי' הסוגיא בירושלמי ריש פאה]

א.

פאה, פ"א מ"א: אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והביכורים והראיון כו'. ובירושלמי, שם ה"א: רבי בנימין בר לוי אמר רבי יצחק ורבי אמי הוון יתבון מקשיי למה לא תנינן תרומה עמהן, אמר רבי אמי מפני המחלוקת, אמר רבי יוסי אדם עושה כל שדהו ביכורים ואין אדם עושה כל שדהו תרומה.

בבבלי חולין קלז, ב: גופא רב ושמואל דאמרי תרווייהו ראשית הגז בששים, תרומה בששים, פאה בששים, תרומה בשישים? כו', ואמר שמואל חטה אחת פוטרת את הכרי, דאורייתא כדשמואל דרבנן כו' בששים, פאה בששים? והתנן אלו דברים שאין להם שיעור הפאה וכו', דאורייתא אין לה שיעור דרבנן בששים. וברש"י שם: דאורייתא אין לה שיעור, כלל ורבנן יהבו לן בה שיעורא בששים אבל תרומה אף על גב דמדאורייתא נמי בכל דהוא מפטר נהי דמפטר ממיתה דטבל מיהא לכתחילה רמיוא שיעורא דילה חמשים וששים דתנא בתוספתא אמר רבי יוסי מנין לתרומה שהיא אחד מחמשים שנאמר במדין (במדבר לא) תקח אחד אחוז מן החמשים, אחוז שאמרתי לך במקום אחר כזה, ומנין אם תרם ועלה בידו אחד מששים שאין צריך לתרום שנאמר וזאת התרומה אשר תרימו ששית האיפה מחומר החטים וגו' אלמא דמתייהב בה שיעורא, הלכך לא תני לה בדברים שאין להם שיעור.

דברי רש"י קשים בשתיים: א) למה לו לרש"י להקשות ולחרץ קושיה שכבר הקשה הירושלמי ותירצה בתירוץ אחרים? (ב) מזה שהירושלמי לא תירץ כדבריו מוכח שאין לומר כן, וכבר הוכיח כן הגר"א בשנות אליהו²). מתוך פירושי הראשונים בדברי הירושלמי שנביא נמצא יישוב על דברי רש"י.

(1) ועיין בפאת השולחן, סי' ד' ס"ק מ"ב, שכתב על דברי רש"י: דבריו נגד סוגיין דהירושלמי. ופירושו שם בדברי הירושלמי לשיטת רש"י הוא דחוק כמובן להמעין.

(2) ז"ל שם בפ"י הארוך בד"ה ובכורים: והבכורים נמי אין לה שיעור מן התורה כו' איתא בירושלמי דמדרבנן יש לה שיעור עד ששים, ולכאורה קשה מאד דהא משנה מפורשת היא במסכת בכורים פרק שני משנה ג' יש בתרומה וכמעשר כו' שהתרומה וכו' יש להם שיעור מה שאין כן בכורים, ואם כן משמע מהכא דאף מדרבנן אין לה שיעור דע"כ בתרומה השיעור שלה מדרבנן לבד, דאם לא כן מאי מקשה בירושלמי הנ"ל למה לא תנינן תרומה וכו' אלא בודאי השיעור ששונה במתני' הוא מדרבנן ואין לה שום סמך כלל מדאורייתא דאל"כ הדרא קושיא לדוכתא מאי

הראשונים ומפרשי הירושלמי אמרו בזה הרבה פירושים לפרש תירווציהם של ר' אמי ור' יוסי בירושלמי, נביאם כאן על הסדר לבארם ולהעיר עליהם. התוספות בחגיגה ו, ב בד"ה שאין להם שיעור כתבו: ופליגי אמוראי בירושלמי כו' ופריך אמאי לא חשיב תרומה ומשני מפני המחלוקת, לשון פלוגתא, דומיא דמחלוקת בששניהם אדוקים בתורף (ב"מ דף ז, ב), כלומר שיש בה חילוק, דאמר ר"י עושה אדם כל שדהו ביכורים ולא אמר עושה אדם כל שדהו תרומה דהא בעינן ראשית ששיריה ניכרים בפ' בכל מערבין כו', ואני הייתי מפרש מפני המחלוקת עין יפה עין רעה ובינונית לאפוקי הך דעניינא שוה, ועוד דפליגי במסכת תרומות (פרק ד' מ"ה) המרבה בתרומה רבי אליעזר אומר אחד מעשה כו' רבי ישמעאל אומר מחצה חולין ומחצה תרומה רבי עקיבא אומר עד שישיר שם חולין. פירשו בזה התוס' שלשה פירושים בתירווצו של ר' אמי מפני המחלוקת: א) לשון חילוק, כלומר שיש חילוק בין תרומה לביכורים, ומהו החילוק, זה מפרש ר' יוסי בדבריו עושה אדם כל שדהו ביכורים כו'. לפי פירוש זה ר' יוסי לא בא לתרץ תירוץ חדש אלא רק לפרש דברי ר' אמי – ולפיכך גורסים „דאמר ר"י", לא „אמר ר"י" כבנוסח הספרים. ב) לשון חילוק, כמו לפי הא' אלא שאינו מוסב על החילוק שבין תרומה לביכורים שמסיק ר' יוסי, רק על מה שבתרומה יש ג' מדות חלוקות בהפרשתה, עין יפה עין רעה ובינונית, משא"כ הנך דתני דענינא שוה. לפי פירוש זה ר' יוסי לא בא לפרש דברי ר' אמי אלא לתרץ תירוץ חדש – והגירסא לפי פירוש זה צריכה להיות „אמר ר"י", כבנוסח הספרים. ג) לשון פלוגתא ומחלוקת, כמו כל לשון מחלוקת שבש"ס, והיא מחלוקת התנאים שבמס' תרומות לענין המרבה בתרומה, שר"א אומר אחד מעשרה, רבי ישמעאל אומר מחצה חולין ומחצה תרומה, ור' עקיבא אומר עד שישיר שם חולין. לפי פירוש זה לדברי ר"ע אף שמצריך ג"כ שישיר שם חולין, בכל זאת היה יכול למתני תרומה עמהן, ורק לדברי ר"א ור' ישמעאל אינו יכול למתני תרומה עמהן, ומפני המחלוקת של ר"א ור' ישמעאל על ר"ע לא תני לה. א"כ לפירוש זה לא רק שאי אפשר לומר שר"י מפרש דברי ר' אמי, כמו לפי הא', או שאינו חולק עליו, כמו לפי הב', אלא גם צ"ל שחולק עליו, שלתירווצו של ר' אמי לר"ע יכול למתני תרומה עמהן, אף שגם ר"ע מצריך לשיר שם חולין משום דבעינן ראשית ששיריה ניכרים, ולתירווצו של ר' יוסי, דלא מצי למתני תרומה עמהן משום דבעינן ראשית ששיריה ניכרים, אף לר"ע

מקשה בירושלמי הג"ל למה לא תנינן תרומה כו' דשאני תרומה דיש לה סמך, אבל הני דחשיב במתני' ליכא בהם שום רמז כלל (עי' בתי"ט במסכת בכורים, פ"ב מ"ג, מובא להלן בהערה ו'), וא"כ מוכרח דבכורים אין לה שיעור כלל אפילו מדרבנן ולא כהירושלמי. והוכחת הגר"א מדברי הירושלמי אלה אף שהיא מכוונת לסתור תירווצו של התוס' שם על הקושיא הנ"ל היא עומדת גם נגד דברי רש"י.

ועי' בזה במאמרנו „בענין ראשית ששיריה ניכרים בתרומה וחלה" בספרי „תורת ארץ צבי" שם סי' א', הארכנו בכל דברי הגר"א ויישבנו קושיתו וקושיית התוס'טט בהמשנה הנ"ל.

לא מצי למתני תרומה עמהן, ולא רק מפני המחלוקת של ר"א ור' ישמעאל עליו. וכן כתב הגר"א בשנות אליהו ובביאוריו על הירושלמי³).

על פירוש הב' של התוס' הקשה בתוס' רעק"א, כאן באות ג': קשה לי הא מ"מ מדאורייתא אין חילוק בין עין יפה לרעה, והרי מתני' לא חשיב רק דאורייתא כמו פאה וכנ"ל, וביותר בממנ"פ דאם בדרבנן מה צריך לן דיש חילוק בין עין יפה לעין רעה הא בפשוטו ניחא, דמדרבנן יש לו שיעור דלא יפחות מא' מששים, ובדאורייתא ל"ש דיש חילוק בין עין יפה לרעה, וצלע"ג. ונראה שאל הבנת כוונת התוס' נבא על פי פירושו של המהר"ש סירליאו ותיישב קושית הרעק"א עליהם. וז"ל: מפני המחלוקת פי' כו' דתרומה גדולה היא חלוקה מן השאר, דפאה וביכורים אין להם שיעור מן התורה למטה ותרומה מן התורה⁴) לכתחילה יש לה שיעור בבינונית ובעין רעה, כדתניא בתוס' דתרומות א"ר יוסי מניין לתרומה שהיא אחד מחמשים שנאמר תקח אחד אחוז מן החמשים ונתת לאלעזר הכהן תרומת ה' כו' ומניין שאם תרם ועלה בידו א' מששים שאין צריך לתרום שנאמר וזאת התרומה אשר תרימו ששית האיפה מחומר החטים וגו' ע"כ כו', הרי לך דהנביא פי' א' מששים והתורה אמרה אחד מנ' ומסרו לנו חכמים פירושו של דבר זו בבינונית וזו בעין רעה כו' וא"כ נקטינן דיש לה שיעור למטה מן התורה והרי היא חלוקה מן השאר, וההיא דאמר שמואל בפרק ראשית הגז חטה א' פוטרת כל הכרי מוכרחין אנו לפרש דהיא כשנתכוון לפטור שדהו דנפטרה כריו מעונש מיתה מדין טבל דהיינו דיעבד אבל לכתחילה שיעור יש לה.

ונראה שכוונת התוס' בחגיגה בפ"י הב' בדברי הירושלמי מפני המחלוקת הוא כפירוש זה של המהרש"ס, וסוברים דהג' מדות, עין יפה עין רעה ובינונית, יש להן סמך מן התורה כמבואר בתוספתא זו ובירושלמי תרומות פ"ד ה"ג, מובא בתוס' קידושין מא, א ד"ה תורם, משא"כ פאה וביכורים דענינם שוה, ואין בהם מדות חלוקות, רק מדה אחת של א' מששים שנתנו חכמים, והשוו מדתם על א' מששים, וכיון שזה השיעור הוא רק מדרבנן, ואין לו סמך מן התורה, חשיב להו באלו דברים שאין להם שיעור⁵).

3) ועי' במאמרנו הנ"ל, המובא בהערה הקודמת, מה שהבאנו מדברי המאירי בחגיגה שכתב כן, וגם מש"כ הגר"א בטעם מחלוקתם של ר' אמי ור' יוסי לפירוש זה, והארכנו שם בזה ובביאור כל הסוגיא להלן בירושלמי כאן, ואכ"מ.

4) רש"י בחולין, המובא בפנים, לא כתב אלא, דלכתחילה רמיזא שיעורא דילה, ואין זה מדאורייתא ממש, אלא רמיזא באורייתא, והתוס' ט' בביכורים שנביא להלן בהערה 6 קורא זאת „מדרבנן בדרך אסמכתא“, והמהרש"ס שכתב „ותרומה מן התורה לכתחילה יש לה שיעור“ סובר שהשיעור של תרומה הוא מדאורייתא ממש, ועי"ש ביתר דבריו שהשמטנו.

5) המל"מ, ה' מתנ"ע, פ"ו הט"ו, כתב: תרומה יש לשיעורה רמז בכתוב כו' ומהאי טעמא לא תני תרומה בכלל דברים שאין להם שיעור וכמו שכתבו התוס' ורש"י בס"פ ראשית הגז. ובדברי רש"י שם מצאנו שכתב שלא תני תרומה מפני שתרומה יש לשיעורה רמז, אבל בדברי התוס' שם לא מצאנו שכתבו כן, וכבר תפס עליו הפאה"ש, סי' ד' ס"ק מ"ב, וכתב: כחנם חשיב

לפיי"ז תתישב קושית התוס' רעק"א על פי' זה של התוס', הא מ"מ מדאורייתא אין חילוק בין עין יפה ורעה, אך כפי מה שנתבאר שכוונתם היא כפירושו של המהרש"ס שיש לחילוק זה בין עין יפה ורעה סמך מן התורה לא קשה כלום⁶).

מעתה מיושבת גם הקושיא שהקשינו על דברי רש"י למה לו להקשות ולתרץ קושיא שכבר הקשה הירושלמי ותירצה, דיש לומר דרש"י מפרש הירושלמי כהמהרש"ס ופי' הב' של התוס', א"כ תירוצו הוא התירוץ שתירץ ר' אמי בירושלמי, מפני המחלוקת, לפי פירוש זה. ומצאתי שהמפרש שדה יהושע על הירושלמי כתב לפרש כן דברי הירושלמי לפי דעת רש"י, וז"ל: מפני המחלוקת כלו' כו' או אפשר נמי דמפני המחלוקת כלו' ההפרש והחילוק שיש לתרומ' עם הנך דמתני' בענין השעור עצמו דבהנך דמתני' ליכא שעור מן התורה כלל ואפי' בדרך רמז ואמסכת' אבל בתרומה נהי דלית לה שעור בהדיא בתו' מ"מ הרי יש בה רמז במקרא וכדכתב רש"י בפ' ראשית הגז על מאי דאמ' בגמ' על הפא' דאוריית' אין לה שעור אך מדרבנן א' מס' וכתב רש"י על זה כו' עכ"ד והיינו מפני המחלוק' דהכא.

בזה תסור גם הוכחת הגר"א, מדברי הירושלמי דהשיעור של תרומה הוא מדרבנן לבד ואין לו שום סמך כלל מדאורייתא דאל"כ מאי מקשה בירושלמי למה לא תנינן תרומה דשאני תרומה דיש לה סמך אבל הני דתרי במתני' ליכא בהם שום רמז כלל, ועי' לשונו בהערה ב', והוכחתו זו, אם כי היא רמוזה נגד התוס' יו"ט עומדת גם נגד רש"י שכתב דהשיעור של תרומה יש לו סמך ורמז מדאורייתא, וכמו שהקשינו. אבל לפי פירושם של המהרש"ס והשדה יהושע, וכפי דברי השדה יהושע שגם רש"י מפרש כן בדברי הירושלמי, לא רק שאין הוכחה מהירושלמי נגד מה שכתב רש"י, אלא אדרבא דבריו מפורשים בירושלמי, והן הן הדברים שנאמרו בדברי ר' אמי, מפני המחלוקת.

ב.

והנה התוס' רי"ד בקידושין נח, ב, בד"ה חטה אחת פוטר את הכרי, כתב:

לתוס' כו' רק רש"י הוא דכתב כן. ובהכרח שהמל"מ מפרש פירוש הב' של התוס' בחגיגה כדברינו, וכוונתו לדברי התוס' בחגיגה בפי' הב' וסוף דבריו „בס"פ ראשית הגז" הם רק על דברי רש"י שם, ומדברי המל"מ ראייה לכוונה זו שכתבנו בפי' הב' של התוס' בחגיגה.

6) ומצאתי בספר תפארת ירושלים שכתב לתרץ קושית רעק"א בדרך שכתבנו, וז"ל: עיין בכורים פ"ב מ"ג דתרומה יש לה שיעור משא"כ בביכורים ועיין בתוי"ט ד"ה יש להם שיעור מש"ש ויש להמתיק כן בדברי התוס'. וכוונתו למ"ש התוס' יו"ט שם: ולמה שכתבתי בריש פאה בשם רש"י דשיעור תרומה רמוזה בפסוקים י"ל דה"ק דתרומה יש לה שיעור מדרבנן בדרך אסמכתא, אבל בכורים אין להם שיעור מדרבנן בדרך אסמכתא, ומתרץ התפא"י קושית הרעק"א עפי"ז, וממתיק כן בדברי התוס', בדרך שיישבנו ע"פ דברי המהרש"ס.

ראיתי מקשים והא תתן לו כתיב ובעינן כדי נתינה כדדרשי גבי ראשית הגז, ונראה לי לתרץ דבודאי מצוה ליתן לו דבר חשוב כו' והכי נמי תנן בשלהי פאה אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חטים וקב שעורים כו' עד מדה זו אמורה בכהנים ובלוים (בישראל) [ובישראלים], פי' כשמחלק תרומה בגורן או מעשר ראשון ללוים אל יפחות לכל אחד מחצי קב שיהא בו כדי נתינה, אבל מיהו עכ"פ שמצותו בכך אם אינו רוצה לקיים מצוה זו ותרום חטה אחת מכל הכרי נתקן ויצא מידי טבלו אלא שלא קיים מצות נתינה. והמל"מ בה' מתנות עניים, פ"ו ה"ז, הביא דברי התוס' רי"ד והקשה עליו כמה קושיות, וכתב: עוד קשה לי לפי סברתו מההיא דהקשהו בירושלמי ריש מסכת פאה עלה דמתני' דאלו דברים שאין להם שיעור דאמאי לא תני נמי תרומה בהדיהו, ולפי סברת רבינו ישעיה הא גבי תרומה איכא שיעורא מן התורה דהיינו שיפריש כדי נתינה. וטרם שניישב קושית המל"מ על התוס' רי"ד עלינו לעמוד על פירוש המשנה דפאה פ"ח מ"ה, שממנה נסתייע התוס' רי"ד, כי היא משנה סתומה שהראשונים נדחקו לפרשה.

הר"ש כתב: מדה זו שאמרנו בין בכהנים עניים בין בלוים עניים בין בישראלים עניים. הר"מ כתב: ירצה לומר שדבר זה המחויב לכהנים וללוים ולישראלים כל מי שיש לו מעשר עני חובה עליו לתת השיעורים ההם הנזכרים לכל עני. וכן כתב גם הרע"ב: מדה זו דאין פוחתין לעני אמורה בכהנים לויים וישראלים כל א' מהם שמחלק מעשר עני לא יפחות מזה השיעור. ובתוס' פ"ט כתב ע"ז: פירש הר"ב וכן הרמב"ם כל אחד שמחלק מעשר עני בגורן ולא איתפריש לי למאי איצטריך, דכי האי גוונא תנן בריש ערכין ומצרכינן להו, והר"ש כתב כו' והשתא איכא למימר דאיצטריך כהנים ולויים דסלקא דעתך אמינא דכיון שיש להם תרומות ומעשרות לא נתחייב לתת להם ממעשר עני כדי שובען קמ"ל, ואידי תני נמי ישראלים. וכן המל"מ בה' מתנ"ע, פ"ו ה"ז הביא פירוש הר"מ והרע"ב וכתב: ולא ידעתי למאי איצטריך ללמוד זה דמהיכי תיתי שישתנה הדין מישראל לכהן ולוי. וגם על פירוש הר"ש כתב: וגם בזה לא נחה דעתי דמהיכי תיתי שיהיה חילוק ביניהם, והרב בעל תי"ט כתב דלפירוש הר"ש איצטריך כהנים ולויים דסד"א שכיון שיש להם תרומות ומעשרות לא נתחייב לתת להם ממעשר עני כדי שובען קמ"ל ע"כ, ואין בזה כדי שביעה.

קושיות אלו על הר"ש והר"מ, שפירשו שהמשנה ו' נשנית לענין מעשר עני כהמשנה ה', הכריחו להמהר"ש סירליאו לפרש שמשנה זו לא נשנית לענין מעשר עני אלא לענין תרומה ומעשר, וז"ל: בכהנים לעניי כהנים בתרומתן, לויים במעשר ראשון דגבייהו בעינן נמי כדי שובעו, וכישראל מעשר עני כדאמרן. פי' בזה המהרש"ס כהר"ש שכאן במשנה ו' מיירי שהכהנים והלוים הם עניים, אלא מאחר שלענין מעשר עני אין בזה חידוש, דמהיכי תיתי שישתנה בהם הדין

מישראל כקושית המל"מ, פירש שקמ"ל דלעניי כהנים ולוים בתרומתן או במעשר ראשון שלהם בעינן גבייהו נמי כדי שובען כמו במעשר עני לעניי ישראל.

אמנם פירוש זה כנראה שלא נראה לו להתוס' רי"ד דאם נאמר שבתרומות ומעשרות לכהנים ולוים עשירים אין שיעור נתינה של כדי שובען למה ישתנה הדין בתרומה ומעשר בכהנים ולוים עניים לשיעור נתינה חדש של כדי שובען, מאחר דבתרומה ומעשר בכהנים ולוים עניים לשיעור נתינה חדש של כדי שובען, מאחר דבתרומה ומעשר אין שיעור נתינה של כדי שובען גם כשהכהנים והלוים הם עניים יקבלו כדי שובען ממעשר עני והתרומה ומעשר יקבלו ככל הכהנים והלוים, לפיכך אף שהתוס' רי"ד פירש כהמהרש"ס, שמשנה זו מיירי לענין תרומה ומעשר, ולא לענין מעשר עני כפירושם של הר"ש והר"מ והרע"ב, בכל זאת פירש שכאן לא מיירי שהכהנים והלוים הם עניים אלא שמדה זו של חצי קב חטים וקב שעורים אמורה בכל כהנים ולוים, אף כשהם עשירים, כמו שהיא אמורה במעשר עני לישראל, ופירש הטעם בזה משום דבעינן שיהא בו כדי נתינה. כפירושו של התוס' רי"ד פירש גם הרא"ש בפירושו על המשנה, וזה לשונו: מדה זו אמורה בכהנים וכו', פי' בכהנים לתרומה, לויים למעשר ראשון. בדרכם של התוס' רי"ד והרא"ש הלך גם הגר"א. בשנות אליהו, בפ"י הקצר, כתב: בכהנים וכו', פי' במתנות כהונה ובמתנות לוייה וכו'. ובפ"י הארוך כתב: מדה זו וכו' כלומר בין לכהן מתנות כהונה דהיינו תרומה, ובין שנותן ללוי מעשרות, ובין שנותן לישראל מעשר עני, אזי כשנותן להם בגורן לא יפחות מזה השיעור. וכן כתב בבאוריו על הירושלמי בכת"י א' וב', עיי"ש.

אמנם צריך להבין הטעם שפירש התוס' רי"ד, שלא יפחות בתרומה ומעשר מחצי קב חטים וקב שעורים משום שיהא בו כדי נתינה, אף שחולק בזה על התוס' בגיטין, שהוכיחו שם כ, א בד"ה דילמא, מהא דחטה אחת פוטרת את הכרי דבנתינה האמורה בתרומה לא בעינן נתינה חשובה, והוא מחלק שחטה אחת הוא רק לתקן הכרי ולהוציא מידי טבלו אבל מצוה ליחן לו דבר חשוב⁷), אבל מטעם זה הלא אין להצריך אלא כזית או פרוטה כמבואר בתוס' שם ובמנחות ס, א ד"ה מי, אבל איך אנו יודעים להצריך מדה זו של חצי קב חטים וקב שעורים מטעם

(7) ועי' בנו"ב מה"ת, תיר"ד סי' ר"א, שכוון לדברי התוס' רי"ד מדעת עצמו, וכנראה שלא ראה אותו מפני שכתב שם, "ויש לומר בזה דבר חדש לא קדמני בזה שום מפרש או פוסק". ועל דברי התוס' כתב: ומה שהביאו ראיה מחטה אחת שפוטרת כל הכרי אני אומר ערבך ערבא צריך כי אני אומר שמה שאמרו שחטה אחת פוטרת היינו להחיר הכרי לאפקועי איסור טבל אבל ידי נתינה לכהן צריך דבר שיהיה בו כדי נתינה. ועי' ברמב"ן בסה"מ, שורש י"ב, ובספרי, לב יוסף" סי' ט"ו ע' נ' ונ"א, שנתבאר שבתרומה ישנן שתי מצוות הפרשה להחירה הטבל ומצות נתינה לכהן.

דבעינן נתינה, וגם התוס' רי"ד לא כתב מתחילה אלא דמצוה ליתן לו דבר חשוב, ומשמע דלא בעינן אלא כזית או פרוטה, כמו בכ"מ דבעינן שיעור נתינה, ואיך מסמך זה למשנה זו שנשנו בה שיעורים הללו.

הן אמת שרש"י בעירובין כט, א פירש הטעם גם לענין מעשר עני דאל יפחות לו משיעור זה משום דנתינה בעינן, אך גם על רש"י כבר הקשה המ"ל שם וכתב: לא ידעתי איך נרמז בלשון נתינה השיעורים הללו. גם קשה שדברי רש"י הם נגד דברי הירושלמי והספרי, דבירושלמי על אתר, שם ה"ד, איתא: מ"ט ואכלו בשעריך ושבעו תן לו כדי שובעו, וכן הוא בספרי פ' כי תבא, פי' ש"ג, ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שובעם מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חטים או קב שעורים, וכן מפרשים הר"ש בשם הירושלמי והר"מ בשם הספרי, וכן כתב הרמב"ם בחיבורו, ה' מתנ"ע פ"ו ה"ז: בעל השדה שעברו עליו עניים והיה לו שם מעשר עני נותן לכל עני שיעבור עליו מן המעשר כדי שבעו שנאמר ואכלו בשעריך ושבעו. וביותר קשה ממה שרש"י בעצמו בפירושו על התורה כתב, בפ' ראה ובפ' כי תבא, דהדין דאין פוחתין נלמד מדכתיב ואכלו בשעריך ושבעו, וכבר הקשה זה המ"ל שם.

עוד קשה דבתוספתא פאה, פ"ד ה"ב, איתא: אין פוחתין כו' בד"א על הגורן אבל בתוך ביתו נותו לו כל שהוא⁸. גם בלשון המשנה נשנה אין פוחתין לענין בגורן, ומפרש בתוספתא שהוא דוקא בגורן ולא בבית. וכן פסק הרמב"ם, שם ה"ב: במה דברים אמורים שאינו נותן לעני אלא כדי שבעו בשדה אבל אם היה המעשר בבית מחלקו לכל העניים אפילו כזית שאינו מצויה ליתן כדי שבעו אלא בשדה שהרי אינו מוצא שם ליקח שנאמר ואכלו בשעריך ושבעו. וזה ניחא רק אם נאמר כטעם הירושלמי והספרי דהדין דאין פוחתין נלמד מואכלו בשעריך ושבעו, וכמו שפירשו הר"ש והר"מ, אז שפיר יש לחלק בין מחלק בגורן בשדה לבין מחלק בבית בעיר, וילפינן חילוק זה ממה שנאמר בקרא בשעריך דמשמע לן מזה שהוא בשדה, וכנימוקו של הרמב"ם דשם אינו מוצא ליקח, אבל אם נאמר כהטעם של רש"י והתוס' רי"ד, דהדין דאין פוחתין הוא משום דבעינן נתינה ושיעור זה הוא כדי נתינה, א"כ איזה חילוק הוא בין מחלק בגורן לבין מחלק בבית, הלא גם בבית נתינה בעינן. ומדברי התוס' רי"ד נראה שחילוק זה בין גורן לבית ישנו גם בתרומה ומעשר כשמחלק לכהנים ולוים מדכתב: מדה זו אמורה לכהנים ובלוים כו' פי' כשמחלק תרומה בגורן או מעשר ראשון ללוים אל יפחות

(8) כהגהת הגר"א וכמבואר ברמב"ם, ומה שבנוסח הספרים הוא, „כל שדהו" היינו משום שהיה כתוב ר"ת „כ"ש" וטען המדפיסים וכתבו „כל שדהו". וכן מה דאיתא בירושלמי פאה, פ"ג ה"ב: המלקט שיבלין לעיסתו אפי' כל שהוא פטור מן הפיאה, ויש גורסים במקום „כל שהוא" „כל שדהו", ע"ש בביאור הגר"א ובתורתן של ראשונים, הספק בהנוסח הוא משום שהיה כתוב ר"ת „כ"ש" ומסתפקים בפענוח הר"ת אם הוא „כל שהוא" או „כל שדהו".

לכל אחד מחצי קב שיהא בו כדי נתינה. דייק כאן התוס' רי"ד לכתוב גם לענין תרומה ומעשר הלשון בגורן כלשון המשנה גבי מעשר עני, והוא משום דדין זה ומדה זו הוא בגורן דוקא בין במעשר עני בין בתרומה ומעשר⁹). וקשה מאחר שכתב הטעם על זה משום שיהא בו כדי נתינה איזה חילוק הוא לענין שיעור נתינה בין מחלק בגורן למחלק בבית.

והנראה בזה דזה הדין דאין פוחתין לעני לכולי עלמא נלמד מואכלו בשעריך ושבעו וכדאיתא בירושלמי וספרי, אלא שרש"י והתוס' רי"ד סוברים שאילו לא היה נאמר נתינה במעשר עני ותרומה ומעשר ולא היה בהם הדין ליתן דבר חשוב כשיעור נתינה כשמחלק בבית אז לא היה שייך הדין דאין פוחתין והחיוב ליתן להם כדי שבען כשמחלק בגורן, ורק משום שיש מצוה של נתינה דבר חשוב כשמחלק בבית שייך הדין שחייב ליתן להם כדי שבען כשמחלק בגורן ולהגדיל שיעור הנתינה מפרוטה או כזית על אלו המדות של כדי שבען שהן מוזן שתי סעודות כמבואר בסוף המשנה ובעירובין כט, א. ובמעשר עני שאיתא בתוספתא שכשמחלק בבית נותן לו כל שהוא, הוא רק לאפוקי השיעור של כדי שבען שישנו בגורן, אבל לעולם בעינן שיעור של כזית וכמו שכתב הרמב"ם, שם הי"ב: במה דברים אמורים שאינו נותן לעני אלא כדי שבעו בשדה אבל אם היה המעשר בבית מחלקו לכל העניים אפילו כזית כזית, וכבר כתב המל"מ על זה: אלא שנראה דס"ל לרבינו דלעולם בעינן כזית אלא דקרי ליה כל שהוא לאפוקי השיעור הנאמר במתני' דאין פוחתין לעני ומצינו כיוצא בזה בפ' ראשית הגז דף קל"ז דכתב רש"י דכל שהוא לאו דוקא אלא אידי דאמר ר' דוסא שיעורא רבה אמור רבנן לשון שיעור מועט ע"כ, וטעמא דבעינן כזית הוא משום דנתינה כתיב ביה ולעולם אין נתינה פחותה מכזית. וכמו כן במתנות כהונה ולויה כשמחלק בבית בעינן שיתן שיעור של כזית משום דנתינה כתיבה בהו, ושיטתם של רש"י והתוס' רי"ד היא שלולא שהיה הדין נתינה בשיעור כזית שהוא דבר חשוב כשמחלק בבית לא היה גם הדין נתינה בשיעור של כדי שבען כשמחלק בגורן, וזהו דמביא התוס' רי"ד מכאן ראיה שיש דין נתינה של דבר חשוב בתרומה משום מצות נתינה, וכמ"ש. ומיושב בזה היטב קושיותינו והקושיות שהקשה המל"מ על רש"י והתוס' רי"ד.

ובזה תסור עוד תמיהה שתמה המל"מ על התוס' רי"ד, וז"ל שם: שוב ראיתי בתוספתא פ"ד דפאה אין פוחתין לעני בשנת מ"ע מחצי קב חטין או קב שעורין בד"א על הגורן אבל בתוך ביתו נותן כל שהוא ואינו חושש ושאר מתנות

(9) וכן הגר"א בבאורו על הירושלמי דייק בלשונו „כשחולקין להם בגורן תרומה ומעשרות“, משום שחילק זה בין מחלק בגורן למחלק בבית גם בכהנים לויים כשמחלק להם תרומה ומעשר.

כהונה ולויה נותן כל שהוא ואינו חושש ע"כ אין ספק אצלי שתוספתא זו ראתה עינם של רבינו והר"ש ומשו"ה נדחקו בפירושא דמתני' דמדה זו אמורה בכהנים ולוים שהרי התוספתא ס"ל דלא נאמרו שיעורים במתנות כהונה ולויה כי אם במעשר עני דכתיב ביה ושבעו, ובסוף קושיותיו על התוס' רי"ד שם מסיים, ומלבד כל זה כבר כתבנו דבתוספתא גרסינן כו' ואין ספק אצלי דאישתמיט ליה תוספתא הלזו דדוקא במ"ע נאמר שיעור זה משום דכתיב ושבעו אבל במתנות כהונה ולויה דלא כתיב ושבעו לא אמרו שיעורים הללו.

ולפי מה שנתבאר שלהתוס' רי"ד חילוק זה דאין פחותין שלא נאמר במעשר עני אלא כשמחלק בגורן ולא כשמחלק בבית, וכרישא דתוספתא בד"א על הגורן אבל בתוך ביתו נותן כל שהוא ואינו חושש ישנו גם בתרומה ומעשר, יש לומר דהסיפא בתוספתא, ושאר מתנות עניים שבתוך ביתו נותן כל שהוא ואינו חושש, נמשכת מסיומא דרישא לעינן מעשר עני שבתוך ביתו נותן כל שהוא ואינו חושש, ומזה ממשיכה התוספתא בסיפא שגם בשאר מתנות כהונה ולויה, כשמחלק בביתו, נותן כל שהוא ואינו חושש, כמו במעשר עני¹⁰). והתוספתא מתפרשת לפי זה על דרך מה שפירש התוס' רי"ד מה דתנן במשנה מדה זו אמורה בכהנים ולוחים וישראלים, אלא שהמשנה אמרה שבמחלק בגורן בכהנים ולוים יש במתנות כהונה ולויה הדין של אין פחותין כמו במעשר עני, והתוספתא הוסיפה שבמחלק בבית בכהנים ולוים יש במתנות כהונה ולויה שלהם ג"כ הדין שישנו במעשר עני שהוא נותן כל שהוא ואינו חושש, והתוספתא שנתה להשוות מתנות כהונה ולויה למעשר עני במה שלא נשנה במשנה, במחלק בבית, אבל במחלק בגורן שבמשנה עצמה נשנה מדה זו אמורה כו' לא הוצרכה התוספתא לחזור ולשנות. ואדרבא מכאן סמוכין לפירושו של התוס' רי"ד שמה שנשנה במשנה מדה זו אמורה בכהנים ולוים כו' הסמיכה בזה המשנה מתנות כהונה ולויה למעשר עני כשמחלק בגורן, כמו שהסמיכה התוספתא מתנות כהונה ולויה כשמחלק בבית, ולא אישתמיט ליה להתוס' רי"ד תוספתא הלזו. ואפשר לנו לומר בלשונו של המל"מ שאין ספק אצלי שתוספתא זו ראתה עינם של התוס' רי"ד, הרא"ש והגר"א ומשו"ה פירשו שמה ששנינו במשנה מדה זו אמורה בכהנים לויים וישראלים מתנות כהונה ולויה מיירי, להשוותם למעשר עני, כמו שבתוספתא על זו המשנה משווה מתנות כהונה ולויה למעשר עני, אלא שבמשנה הדברים אמורים במחלק בגורן, ובתוספתא במחלק בבית.

לפי זה נראה ליישב גם מה שהקשה המל"מ על התוס' רי"ד ממה שהקשה בירושלמי למה לא תנינן תרומה עמהן, ולפי סברת התוס' רי"ד הא גבי תרומה

(10) וכ"כ הפאת השולחן, סי' י"ב ס"ק ט"ז, וז"ל: ומ"ש ושאר מ"כ נותן כ"ש וא"ח אבתוך ביתו קאי דסמך לה.

איכא שיעורא מן התורה דהיינו שיפריש כדי נתינה. ונראה שלפי סברת התוס' רי"ד יש לפרש פירוש חדש בתירוצו של ר' אמי, מפני המחלוקת. דהתוס' בחגיגה לפירושם הא' והב', שאין מחלוקת זו לשון פלוגתא דתנאי, כתבו: דומיא דמחלוקת בששניהם אדוקים בתורף, ב"מ ז, ב. כן כתב גם הר"ש לפי פירושו, וז"ל: ובירושלמי (שם) אמרי' כו' מפני המחלוקת כלומר שיש תרומות חלוקות זו מזו כגון תרומת מעשר דיש לה שיעור כו' ואין מחלוקת זו לשון פלוגתא דתנאי דכוותה בפ' שני אוחזין (דף ז, ב) מחלוקת כששנים אדוקים בתורף דלאו לשון פלוגתא הוא דאחלוקה קאי כדפי' שם בקונטרס כו'. אמנם הראיה של התוס' והר"ש מההיא דב"מ על פירושיהם כאן אינה ראייה גמורה, דלפי פירושיהם אין לשון מחלוקת כאן מתפרש לגמרי כמו שם בב"מ, דכאן הפירוש של מחלוקת הוא מלשון חילוק, מה שיש בה חילוק מן השאר לפי' הא' שבתוס', והחילוק הוא מה שמפרש אח"כ ר' יוסי לחלק בין תרומה לביכורים, או מה שיש חילוק בתרומה עצמה בהג' מדות בהפרשתה לפי' הב' שבתוס', או מה שיש תרומות חלוקות זו מזו לפי' הר"ש, אבל שם בב"מ הפי' של מחלוקת הוא מלשון חלוקה, מה שחולקין השטר, והראיה שהביאו לדבריהם משם אינה אלא למחצה, שיש לפרש מחלוקת לא מלשון פלוגתא דתנאי ככל לשון מחלוקת שבש"ס אלא באופן אחר, אבל בכל זאת לפי פירושיהם אין לשון מחלוקת כאן ובב"מ מתפרשים באופן אחד, דכאן הוא מלשון חילוק ושם הוא מלשון חלוקה.

ונראה שהתוס' רי"ד יפרש דברי ר' אמי מפני המחלוקת באופן אחד עם הך דב"מ שהתוס' והר"ש נסמכו עלה, לא מלשון חילוק כפירושיהם, אלא מלשון חלוקה כמו שם, ויפרש תירוצו של ר' אמי על פי שיטתו, וזהו שתירץ ר' אמי, מפני המחלוקת, פירוש, מפני חלוקת התרומה שיש בה שיעור, וכלשון התוס' רי"ד שכתב בפירושא דמתני' דשלהי פאה: פי' כשמחלק תרומה כו' שיהא בו כדי נתינה. וככל לשון חולקין שנאמר על תרומה כמו אין חולקין תרומה לעבד אלא אם כן רבו עמו (כתובות כח:), ולפי זה הלשון מחלוקת כאן מתפרש באופן אחד עם הך דב"מ שבב' המקומות הוא מלשון חלוקה, שם קאי על חלוקת השטר, וכאן על חלוקת התרומה שיש לה שיעור. [ולשון זה, מחלוקת מלשון חלוקה לא מלשון פלוגתא נמצא עוד בבבלי לענין חלוקת יורשים, עי' ב"ב קז, א וב"ק ט, א: איתמר האחים שחלקו ובא בעל חוב ונטל חלקו של א' מהן רב אמר בטלה מחלוקת, שפירושו שבטלה אותה חלוקה.] ומעתה לא רק שאין סתירה על התוס' רי"ד מדברי הירושלמי, כמו שהקשה המל"מ, אלא אדרבא דברי הירושלמי מסייעים לו, שדבריו הן הן הדברים שנאמרו בירושלמי כתירוצו של ר' אמי מפני המחלוקת.